O‘ZBEKISTONDA PEDAGOGLARNING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHIDA MENTORLIK FAOLIYATINING ROLI

Fayzullayeva Iqbol Boybo‘riyevna
Denov tumani 84-maktabning
oliy toifali tasviriy san‘at va chizmachilik fani o‘qituvchisi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24206792

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimida pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta’minlashda mentorlik faoliyatining pedagogik mohiyati, normativ-huquqiy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va metodik ahamiyati tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori, Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son qarori hamda Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2025-yil 8-sentabrdagi 336-son buyrug‘i asosida mentor-o‘qituvchilarning vazifalari va kasbiy rivojlanish tadbirlarini tashkil etish xususiyatlari yoritiladi. “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarida mentorlikning pedagogik hamkorlik, metodik yordam, tajriba almashish va refleksiv faoliyatni rivojlantirishdagi o‘rni asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *mentorlik, mentor-o‘qituvchi, uzluksiz kasbiy rivojlanish, kasbiy rivojlanish kuni, kasbiy rivojlanish soati, pedagogik mahorat, metodik xizmat, kasbiy kompetensiya, refleksiv amaliyot, pedagogik hamkorlik.*

Ta’lim sifatini oshirish, pedagoglarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish va zamonaviy o‘qitish metodlarini amaliyotga tatbiq etish bugungi ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishi, ta’lim mazmunining yangilanishi pedagoglardan o‘z bilim va ko‘nikmalarini muntazam takomillashtirib borishni talab etmoqda.

Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi faqat muayyan muddatlarda tashkil etiladigan malaka oshirish kurslarida qatnashish bilan cheklanmaydi. O‘qituvchining kundalik faoliyati davomida yangi metodlarni o‘zlashtirishi, hamkasblari bilan tajriba almashishi, darslarini tahlil qilishi va mavjud pedagogik muammolarga samarali yechim topishi ham uzluksiz kasbiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismlaridir.

Shu nuqtayi nazardan, ta’lim muassasalarida pedagoglarning kasbiy o‘sishini qo‘llab-quvvatlaydigan, ularning individual ehtiyojlariga mos metodik yordam ko‘rsatadigan va hamkorlikka asoslangan kasbiy rivojlanish muhitini shakllantiradigan mexanizmlarni joriy etish zarurati ortmoqda.

Ana shunday mexanizmlardan biri mentorlik faoliyatidir.

Mentorlik — tajribali va yuqori malakali mutaxassisning boshqa pedagogga kasbiy faoliyatini takomillashtirish, metodik muammolarini hal etish, yangi kompetensiyalarni egallash hamda mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilishda tizimli yordam ko‘rsatishiga asoslangan hamkorlik jarayonidir.

Mentorlik faoliyatining o‘ziga xosligi shundaki, unda pedagogning kasbiy rivojlanishi bir tomonlama bilim berish jarayoni sifatida emas, balki tajriba almashish, birgalikda izlanish, amaliy faoliyatni tahlil qilish va refleksiya orqali amalga oshiriladigan uzluksiz jarayon sifatida qaraladi.

O‘zbekistonda pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar mentorlik faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son «Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori pedagoglarning kasbiy rivojlanishini yangi tashkiliy mexanizmlar asosida yo‘lga qo‘yishni nazarda tutadi.[1]

Mazkur qarorda 2025-yil 1-yanvardan boshlab umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida «Kasbiy rivojlanish soati», tayanch umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida esa «Kasbiy rivojlanish kuni» tadbirlarini bosqichma-bosqich joriy etish belgilangan.

Ushbu tizimda mentor-o‘qituvchilar pedagoglarning kasbiy ehtiyojlarini aniqlash, metodik yordam ko‘rsatish, darslarni tahlil qilish va kasbiy rivojlanish bo‘yicha tavsiyalar berishda muhim o‘rin egallaydi. Shu sababli O‘zbekistonda mentorlik faoliyatining huquqiy asoslari, tashkiliy mexanizmlari va pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda pedagoglarning kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirishda asosiy e’tibor malaka oshirish jarayonining uzluksizligini ta’minlash, pedagoglarning kasbiy ehtiyojlarini hisobga olish va o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashga qaratilmoqda.

Prezidentning PQ-231-son qarori 4-bandida 2025-yil 1-yanvardan boshlab maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini kasbiy ehtiyojlari hamda malaka toifasidan kelib chiqib, tabaqalashgan ta’lim dasturlari asosida uzluksiz kasbiy rivojlantirishning vertikal tizimini yo‘lga qo‘yish belgilangan. Mazkur tizim vazirlik, malaka oshirish muassasasi va ta’lim tashkiloti o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlikka asoslanadi.[2]

Ushbu yondashuvning muhim jihati pedagoglarning kasbiy rivojlanishini faqat markazlashgan malaka oshirish kurslari orqali emas, balki bevosita ta’lim muassasasida amalga oshiriladigan metodik faoliyat orqali ham ta’minlash imkoniyatining kengayishidir.

Bunday sharoitda mentorlik pedagoglarning kasbiy rivojlanish ehtiyojlari bilan metodik yordam tizimini bog‘lovchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Mentor-o‘qituvchi pedagoglarning amaliy faoliyatida yuzaga keladigan metodik qiyinchiliklarni aniqlash, samarali o‘qitish usullarini tavsiya etish, ilg‘or tajribalarni ommalashtirish va kasbiy hamkorlikni tashkil etishga ko‘maklashadi.

Shu jihatdan mentorlik faoliyatining institutsional asosda tashkil etilishi O‘zbekiston ta’lim tizimida uzluksiz kasbiy rivojlanishning amaliy yo‘nalishini kuchaytirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-231-son qarori mentorlik faoliyatini tashkil etishning asosiy mexanizmlarini belgilab bergan muhim huquqiy hujjatdir. Qarorning 5-bandida «Kasbiy rivojlanish kuni» va «Kasbiy rivojlanish soati» tadbirlarini tashkil etish uchun har bir tuman va shaharda yuqori malakali o‘qituvchilar orasidan fanlar kesimida mentor-o‘qituvchilar tarkibini shakllantirish nazarda tutilgan.

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son «Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori, 4-band.

Shuningdek, «Kasbiy rivojlanish soati» doirasida fan metodika birlashmalari va mentor-o‘qituvchilar tomonidan o‘qituvchilarning darslarini tahlil qilish, ularga metodik yordam ko‘rsatish va kasbiy rivojlanishi bo‘yicha tavsiyalar berish belgilangan.

«Kasbiy rivojlanish kuni» doirasida esa fanlar bo‘yicha tayanch umumiy o‘rta ta’lim muassasalarini tanlash va ularda pedagoglar uchun kasbiy rivojlantirish mashg‘ulotlarini tashkil etish nazarda tutilgan.

Mazkur qarorda mentor-o‘qituvchilar uchun A. Avloniy nomidagi Pedagogik mahorat milliy instituti va hududiy pedagogik mahorat markazlarida alohida tayyorlov kurslarini tashkil etish ham belgilangan.

Mentor-o‘qituvchi sifatida faoliyat yuritayotgan fan o‘qituvchilariga asosiy ish joyidagi umumiy o‘rta ta’lim muassasasi direktor jamg‘armasi hisobidan lavozim maoshining 20 foizi miqdorida qo‘shimcha har oylik ustama haq to‘lash nazarda tutilgani ham mentorlik faoliyatining moddiy rag‘batlantirish mexanizmini ifodalaydi.[3]

Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son qarorida mazkur rag‘batlantirish mexanizmi yanada aniqlashtirilgan. Unga ko‘ra, mentor-o‘qituvchilar ro‘yxati tuman yoki shahar maktabgacha va maktab ta’limi bo‘limi mudirining buyrug‘i bilan har o‘quv yili boshida tasdiqlanadi.[4] Mazkur normalar mentorlik faoliyatining tasodifiy yoki norasmiy tajriba almashish jarayoni emas, balki tashkiliy jihatdan belgilangan, maxsus tayyorgarlik va rag‘batlantirish mexanizmlariga ega faoliyat ekanini ko‘rsatadi.

Mentorlik faoliyatining asosiy mazmuni pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga maqsadli yordam ko‘rsatishdan iborat. Mazkur jarayonda mentorning faoliyati bir nechta o‘zaro bog‘liq pedagogik vazifalarni qamrab oladi.

Birinchidan, mentor pedagoglarning kasbiy ehtiyojlarini aniqlashda ishtirok etadi. Bunda dars kuzatuvi, suhbat, metodik tahlil va o‘z-o‘zini baholash natijalaridan foydalanish mumkin.

Ikkinchidan, mentor pedagoglarga o‘qitish metodlarini tanlash, darsni rejalashtirish, o‘quvchilar faoliyatini tashkil etish va baholash jarayonlarini takomillashtirishda metodik yordam ko‘rsatadi.

Uchinchidan, mentor ilg‘or pedagogik tajribalarni ommalashtirish, o‘qituvchilar o‘rtasida kasbiy hamkorlikni rivojlantirish va metodik yangiliklarni amaliyotga joriy etishga ko‘maklashadi.

To‘rtinchidan, mentor o‘qituvchilarning refleksiv faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda pedagog o‘z darsini tahlil qilish, kuchli va takomillashtirilishi zarur bo‘lgan jihatlarni aniqlash hamda keyingi kasbiy rivojlanish maqsadlarini belgilashga yo‘naltiriladi.

Beshinchidan, mentor pedagogning kasbiy rivojlanishidagi o‘zgarishlarni kuzatish va zarur metodik tavsiyalarni ishlab chiqishda ishtirok etadi.

Ushbu vazifalarning samarali bajarilishi mentorning pedagogik mahorati bilan bir qatorda, uning muloqot madaniyati, tahliliy fikrlashi, metodik kompetensiyasi va hamkorlikni tashkil eta olish qobiliyatiga ham bog‘liq.

Mentorlikning muhim pedagogik xususiyatlaridan biri uning refleksiv faoliyat bilan uzviy bog‘liqligidir.

Refleksiya pedagogning o‘z faoliyati, qo‘llagan metodlari va erishilgan natijalarni tahlil qilishi hamda ushbu tahlil asosida keyingi pedagogik qarorlarini takomillashtirish jarayonidir.

[3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori, 5-band.
[4] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son qarori, direktor jamg‘armasiga oid nizomga kiritilgan 26¹-band.

Mentorlik faoliyatida refleksiya o‘qituvchining kasbiy mustaqilligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Masalan, mentor tomonidan kuzatilgan darsdan so‘ng pedagog bilan suhbat tashkil etilib, darsning maqsadga muvofiqligi, o‘quvchilarning faolligi, metodlarning samaradorligi va yuzaga kelgan muammolar birgalikda tahlil qilinishi mumkin. Bunday suhbatda mentor tayyor xulosalarni bildirish bilan cheklanmasdan, pedagogni o‘z faoliyati yuzasidan mustaqil fikr yuritishga yo‘naltirishi maqsadga muvofiq.

O‘rganilgan normativ-huquqiy hujjatlar va metodik yondashuvlar asosida O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimida mentorlik faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan besh bosqichli model taklif etiladi.

Birinchi bosqich — diagnostika. Pedagoglarning kasbiy ehtiyojlari, metodik qiyinchiliklari va individual rivojlanish imkoniyatlari aniqlanadi.

Ikkinchi bosqich — rejalashtirish. Aniqlangan ehtiyojlar asosida mentor va pedagog hamkorligida kasbiy rivojlanish maqsadlari, metodik yordam shakllari va kutilayotgan natijalar belgilanadi.

Uchinchi bosqich — metodik qo‘llab-quvvatlash. Seminar, trening, mahorat darsi, individual maslahat va tajriba almashish orqali pedagoglarning metodik kompetensiyalarini rivojlantirishga ko‘maklashiladi.

To‘rtinchi bosqich — amaliy tatbiq va refleksiya. Pedagog o‘zlashtirilgan metodlarni dars jarayonida qo‘llaydi, mentor bilan birgalikda natijalarni tahlil qiladi va takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilaydi.

Beshinchi bosqich — monitoring va takomillashtirish. Pedagogning kasbiy rivojlanishidagi o‘zgarishlar o‘rganiladi, erishilgan natijalar baholanadi va keyingi rivojlanish vazifalari aniqlanadi.

O‘zbekistonda pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimiga mentorlik faoliyatining joriy etilishi ta’lim muassasalarida metodik yordam va kasbiy hamkorlikni tashkil etishning yangi imkoniyatlarini yuzaga keltirmoqda.

Prezidentning PQ-231-son qarorida mentor-o‘qituvchilar tarkibini shakllantirish, ularni tayyorlash, metodik vazifalarini belgilash va moddiy rag‘batlantirish mexanizmlarining nazarda tutilishi mentorlik faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslarini mustahkamlaydi.

Vazirlar Mahkamasining 867-son qarori kasbiy rivojlanish tadbirlarining mazmuni va tartibini belgilash orqali mazkur tizimning izchil ishlashiga xizmat qiladi.

Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 336-son buyrug‘i esa kasbiy rivojlanish tadbirlarining fanlar kesimidagi o‘quv-metodik ta’minotini belgilash jihatidan ahamiyatlidir.

Mazkur hujjatlar o‘zaro bog‘liq holda pedagoglarning kasbiy rivojlanishini normativ, tashkiliy va metodik jihatdan ta’minlashga xizmat qiladi.

Biroq mentorlik faoliyatining samaradorligi faqat huquqiy va tashkiliy mexanizmlarning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Mentorlarning kasbiy tayyorgarligi, pedagoglarning individual ehtiyojlarini aniqlash qobiliyati, konstruktiv muloqot madaniyati va metodik yordamning amaliy natijadorligi mazkur jarayonning muhim shartlari hisoblanadi. Ayniqsa, mentorlik faoliyatini faqat darslarni kuzatish, kamchiliklarni aniqlash yoki hisobot tayyorlash bilan cheklash uning pedagogik imkoniyatlarini susaytirishi mumkin.

Mentorlik jarayoni nazoratdan ko‘ra kasbiy qo‘llab-quvvatlash, o‘zaro ishonch va refleksiv hamkorlikka asoslanganda pedagoglarning mustaqil izlanishi va metodik yangiliklarni amaliyotga joriy etishi uchun qulay sharoit yuzaga keladi. Shuningdek, mentorlik faoliyatining

natijadorligini baholashda o‘tkazilgan mashg‘ulotlar soni yoki ishtirokchilar davomatidan tashqari, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalaridagi o‘zgarishlar, darslarda yangi metodlardan foydalanish darajasi va refleksiv faoliyat ko‘rsatkichlarini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Bu borada mentorlik samaradorligini aniqlashning aniq mezonlarini ishlab chiqish, mentorlarning kasbiy tayyorgarligini muntazam yangilash va metodik tajribalarni ommalashtirish muhim vazifalar sifatida namoyon bo‘ladi.

Prezidentning 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori mentorlik faoliyatining asosiy tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini belgilagan bo‘lsa, Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son qarori uzluksiz kasbiy rivojlanish tadbirlarining mazmuni va tartibini mustahkamladi. Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2025-yil 8-sentabrdagi 336-son buyrug‘i esa 2025–2026-o‘quv yilida kasbiy rivojlanish tadbirlarining o‘quv-metodik ta’minotini belgilashga xizmat qildi.

«Kasbiy rivojlanish kuni» va «Kasbiy rivojlanish soati» tadbirlarining o‘zaro uzviyligi pedagoglarning nazariy bilimlarni o‘zlashtirishi, ularni amaliyotga tatbiq etishi va kasbiy faoliyatini refleksiv tahlil qilishi uchun imkoniyat yaratadi.

Mentorlikning pedagogik ahamiyati o‘qituvchilarning individual kasbiy ehtiyojlarini aniqlash, metodik kompetensiyalarini rivojlantirish, ilg‘or tajribalarni ommalashtirish va kasbiy hamkorlik muhitini shakllantirishda namoyon bo‘ladi.

Umuman, O‘zbekistonda mentorlik faoliyatini samarali tashkil etish pedagoglarning kasbiy mustaqilligini rivojlantirish, ta’lim muassasalarida hamkorlikka asoslangan metodik muhitni shakllantirish va uzluksiz kasbiy rivojlanish madaniyatini mustahkamlashning muhim omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son «Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori. – https://www.lex.uz/docs/-6981085
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son «Maktabgacha va maktab ta’limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida»gi qarori. – https://lex.uz/docs/-7271575
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2025-yil 8-sentabrdagi 336-son «2025–2026-o‘quv yilida umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘qituvchilari uchun “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlarining o‘quv reja va dasturlarini tasdiqlash to‘g‘risida»gi buyrug‘i. – Toshkent, 2025.
4. UNESCO. *Strengthening Teacher Training in Uzbekistan: Joint IsDB-GPE Smart ED*. UNESCO Core Project Portal. – https://core.unesco.org/en/project/703UZB1000
5. Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti. «Kasbiy rivojlanish kuni» va «Kasbiy rivojlanish soati» tadbirlarini boshqarish jarayonlari raqamlashtirildi. – 2025. – https://www.avloniy.uz/uz/news/1270-kasbiy-rivojlanish-kuni-va-kasbiy-rivojlanish-soati-tadbirlarini-boshqarish-jarayonlari-raqamlashtirildi